

- Розслаблення жувальних м'язів [2;5].

І.І. Панченко (1974) вказує, що при спастикоригідному (високому тонусі) синдромі рекомендується проводити площинне поверхнєве поглажування на відміну від застосування площинного глибокого і обхоплює поглажування при спастичному парезі, так як будь-яке натискання викликає в м'язі у відповідь підвищення тонусу.

- Масаж шийної, лицьової і язичної мускулатури. язика, верхньої губи).

При тонічних розладах за типом ригідності застосовуються дещо інші прийоми масажу, ніж при спастичному парезі.

І.І. Панченко пропонує наступні прийоми масажу. В основному при тонічних розладах за типом ригідності рекомендується застосовувати площинне поверхнєве поглажування, розтирання.

При спастичному парезі артикуляційних м'язів рекомендується інший комплекс масажних вправ.

- Масаж лицьовій і язикової мускулатури;
- Наступний масажний прийом, який використовується при спастичному парезі - вібрація.

Е.Ф. Архіпова (1989) запропонувала логопедичний масаж, спрямований на нормалізацію тонусу м'язів артикуляційного апарату дітей раннього віку. Цей масажний комплекс включає в себе диференційовані рухи.

- Розслаблення лицьової мускулатури і губ;
- Розслаблення губ;
- Розслаблення м'язів шиї;
- Розслаблення артикуляційних м'язів[2;5].

А. Біла і І.Б. Петров (1977) є авторами лікувально-оздоровчого масажу. Комплекс масажних вправ проводиться при невриті лицьового нерва, але цей комплекс може бути використаний в логопедичній практиці.

- Зміцнення м'язів обличчя;
- Масаж чола;
- Масаж області ока;
- Масаж щік;
- Масаж носа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архіпова Е.Ф. Коррекционная работа с детьми с церебральным параличом. – М.: «Просвещение», 1989.
2. Архіпова Е.Ф. Логопедический массаж при дизартрии. – М.: «Астрель», 2008 г.
3. Белая Н.А. Массаж лечебный и оздоровительный.– М., 1998.
4. Блыскина И.В., Ковшиков В.А. Массаж в коррекции артикуляторных расстройств. СПб., 1995.
5. Блыскина И.В. Логопедический массаж. - С.-П., 2004.
6. Васичкин В.И. Справочник по массажу. - Л.: «Медицина», 1991.
7. Вербов А.Ф. Лечебный массаж.- М.: «Селена + », 1996.
8. Васичкин В.И. Сегментарный массаж. – СПб., 1997.
9. Дьякова Е.А. Логопедический массаж. - М.: «Академия», 2003.
10. Мастюкова Е.М., Ипполитова М.В. Нарушения речи у детей с церебральным параличом. – М., 1985.
11. Новикова Е.В. Зондовый массаж: коррекция звукопроизношения.- М.: «Издательство ГНОМ и Д», 2000.
12. Основы теории и практики логопедии. / Под ред. Р.Е. Левинной - М., 2003.
13. Поваляева М.А. Справочник логопеда. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2001.
14. Приходько О.Г. Логопедический массаж при коррекции дизартрических нарушений речи у детей раннего и дошкольного возраста. - СПб.: «КАРО», 2008.
15. Рогачева Е.И., Лаврова М.С. Лечебная физкультура и массаж при детском церебральном параличе. – Л., 1986.
16. Шевцова Е. Е. Артикуляционный массаж при заикании. – М., 2003.

УДК: 331.5.056.34-053.81

СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСІБ З АУТИСТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Рибченко Л.К.

Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П. Драгоманова

У статті проаналізовано світові та вітчизняні тенденції розвитку допомоги та працевлаштування людей з аутизмом та труднощі їх соціальної інтеграції. На прикладах вітчизняного та зарубіжного досвіду, досліджено та описано інтеграційне середовище, яке є найбільш сприятливим для інтеграційно-корекційної допомоги та абілітації в дорослому віці осіб з аутизмом відповідно до комплексного (медико-психолого-педагогічного підходу).

В статті проаналізовані мирові та українські тенденції розвитку допомоги та трудоустроювання людей з аутизмом та труднощі їх соціальної інтеграції. На прикладах українського та зарубіжного досвіду, досліджено та описано інтеграційне середовище, яке є найбільш сприятливим для інтеграційно-корекційної допомоги та абілітації осіб з аутизмом відповідно до комплексного (медико-психолого-педагогічного підходу).

подола.

The paper analyzes the global and domestic trends in aid and employment of people with autism and their social integration difficulties. The examples of domestic and international experience examined and described integration and environment that is more favorable to integration-correction features help people with autism (medical, psychological and pedagogical approach).

Ключові слова: людина з аутизмом, соціальна інтеграція, інтеграційно-педагогічна допомога, риси спектру аутизму, психологічні основи, адаптоване середовище, компоненти інтелекту, система інтеграції, трудова діяльність, професійні навички, працевлаштування аутистів, синдром Аспергера, дорослий аутизм, менеджмент, працевлаштування

Ключевые слова: человек с аутизмом, социальная интеграция, интеграционно-педагогическая помощь, черты спектра аутизма, психологические основы, адаптированная среда, компоненты интеллекта, система интеграции, трудовая деятельность, профессиональные навыки, трудоустройство аутистов, синдром Аспергера, взрослый аутизм, менеджмент, трудоустройство

Keywords: people with autism, social integration, integration and educational assistance, autism spectrum traits, psychological foundations, adapted environment, the components of intelligence, system integration, employment, skills, employment autistic, Asperger syndrome, autism adult, management.

На щорічній Генеральній Асамблеї Європейської Асоціації «Аутизм – Європа» були заслухані доповіді та розроблені нові шляхи впровадження програми «Lifelong learning» - «Навчання довжиною в життя». «Аутизм – Європа» забезпечує ефективний зв'язок між більш ніж 80 членами асоціації батьків осіб з аутизмом в 30 європейських країнах, включаючи 20 держав - членів Європейського Союзу, їх урядів, європейських і міжнародних інституцій. Ця впливова організація відіграє ключову роль у підвищенні обізнаності громадськості, а також у наданні впливу на європейські урядові і відомі громадські особи, що приймають рішення із питань, пов'язаних з аутизмом, включаючи просування прав людей з аутизмом. Щоб максимізувати вплив на політику ЄС, «Аутизм-Європа» працює в стратегічній коаліції з організаціями, які поділяють ті ж проблеми і завдання. До них відносяться Європейський форум інвалідів (EDF), Платформа Європейської соціальної НВО (соціальна платформа) і Європейська Коаліція для життя в суспільстві (ECCL). «Аутизм - Європа» є членом-засновником цих організацій і в даний час займає пост віце-президента від Європейського форуму інвалідів (EDF). Асоціація налагодила плідний діалог з європейськими структурами, а також активно співпрацює з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВОЗ) [4]. Програма «Lifelong learning» ламає вікові стереотипи, про те, що навчання дитини з аутизмом закінчується тоді, коли вона стає дорослою та передбачає навчання людини з аутизмом та її виховання налаштоване на соціальну адаптацію впродовж всього життя. Європейська комісія ЄС спільно з «Аутизм - Європа» в 2010 році наголосила конкурс проектних пропозицій для пілотних проектів з працевлаштування осіб з розладами аутистичного спектру. Метою даного конкурсу є фінансування проектів, розробка або тестування підходи до поліпшення доступу та утримання у відкритому ринку праці для осіб з розладами аутистичного спектру в практичній манері.

Рекомендації з освіти, (ре) абілітації та працевлаштування осіб з розладами аутистичного спектру, які «Аутизм – Європа» розробила у співпраці з національним членом «Аутизм-Італія» (Autismo Italia) стала основою для розробки навчальних модулів для директивних органів, постачальників послуг та персоналу навчальних установ де є особи з розладами аутистичного спектру. Перший етап цієї програми розраховано на три роки. Він був презентований в ході конференції «Самостійне життя для залежних людей» та вже пройшов «пілотну» апробацію в Англії, Іспанії, Німеччині та Болгарії у ряді традиційних установ для осіб з розладами аутистичного спектру і інших складних залежностей. 96 осіб з аутизмом змогли вирішити проблему працевлаштування.

Дуже цікавий досвід Німеччини в напрямі працевлаштування людей з аутизмом. Людей з легкою формою аутизму синдромом Аспергера у Німеччині близько 250 тисяч. Вони мають достатньо високі фахові знання, вміють мислити логічно та аналітично, а також добре зосереджуватися. (це стосується й виконання тих завдань, які постійно повторюються); заглиблюються у деталі й тонкощі процесів та є дуже вимогливими до якості власної діяльності. Люди з синдромом Аспергера справді мають названі якості, але на ринку праці їх часто зараховують до категорії непрацевдатних. Тільки 15 відсотків людей, представників цієї нозології працевлаштовані, і саме з причин аутистичної симптоматики, в них є проблеми з перебуванням у звичайному соціальному середовищі. Але саме цього вимагають роботодавці: праця в команді, "відчуття" колег та комунікативні здібності. Фірма «Аутикон» (Auticon) є посередником, який допомагає працевлаштувати аутистів як консультантів у сфері інформаційних технологій. Фірму заснував Дірк Мюллер-Ремус, який заради сина, у якого також синдром Аспергера, пішов з посади менеджера в правлінні одного з підприємств, що спеціалізуються на медичній техніці, та відкрив цю фірму. Сильні сторони аутистів особливо проявляються у сфері менеджменту якості продуктів. Вони мислять структуровано, аналітично й логічно, і існує доволі великий попит на фахівців з перевірки програмного забезпечення. Консалтингова ІТ-фірма Мюллер-Ремуса вирішила спеціалізуватись на відповідному навчанні аутистів та наступному їх працевлаштуванні. Багато хто з аутистів, які звертаються за допомогою до «Аутикон», вже мають необхідну базу фахових знань у сфері інформаційних технологій, які вони набули шляхом оточення. Аби ІТ-консультанти, набрані з аутистів, почувалися комфортно на роботі й не мали конфліктів із соціальним оточенням, «Аутикон» пропонує роботодавцям послуги спеціальних інструкторів. На початкових стадіях роботи інструктор з'ясовує, які умови та оточуюче середовище потрібні їй "клієнтам": яким має бути освітлення, яких звуків треба уникати, де повинен стояти робочий стіл, яка температура має бути в кімнаті, проводить бесіди з керівництвом та співробітниками щодо особливостей людей з синдромом Аспергера. «Аутикон» належно інформує фірми-роботодавці про те, що в них працюватиме дещо інша особа, і які саме у неї особливості та як треба спілкуватись з таким співробітником" [7]. На цей час «Аутикон» працевлаштував у Берліні дванадцять консультантів.

Російська громадська організація інвалідів «Перспектива» з 2003 року займається працевлаштуванням людей з обмеженими можливостями на відкритому ринку праці. За цей час більше двох тисяч інвалідів знайшли роботу, адаптувалися в колективі і навчилися виконувати свої обов'язки нарівні зі здоровими колегами. На сьогодні ця організація співпрацює з більш ніж 50 компаніями. Мета організації - щоб людина з інвалідністю, зокрема з аутизмом, мала шанс працевлаштуватися, не почувати себе ізгоєм у суспільстві. Для людей з аутизмом в рамках РООІ "Перспектива" існує програма індивідуального працевлаштування. Ця програма - індивідуальне або підтримуване працевлаштування, яка застосовується до людей з затримкою розвитку, аутизмом. Полягає вона в тому, що до людини з такою особливістю прикріплюється фахівець, який допомагає йому розкритися, зрозуміти, яка робота йому необхідна. Адаптор (помічник, який, за потреби, допомагає особі з аутизмом оптимальним чином включатися у виконання завдань) не тільки знаходить роботу і відправляє людину з аутизмом до конкретної фірми, але інформує фірми-роботодавці про особливості людини, яка буде у них працювати, домовляється про необхідні умови середовища, дає рекомендації оточуючим співробітникам відносно спілкування з аутичною людиною, підтримує людину з аутизмом на робочому місці, поки той не адаптується. Громадська організація має успішний досвід працевлаштування людей з аутизмом в мережу кафе, де вони працюють помічниками кухарів, виконують механічну роботу по нарізці продуктів, їх розкладці на блюди і таке інше.

На базі Центру лікувальної педагогіки (м. Москва) в 1998 році створена школа-майстерня, в якій постійно займаються 17 підлітків і молодих людей від 14 до 24 років. Раніше вони вже отримували індивідуальну та групову допомогу у цьому Центрі. Школа-майстерня виконує замовлення, а також реалізує свою продукцію на ярмарках, що проходять в Центрі лікувальної педагогіки двічі на рік. На відміну від навчальної групи, учень робочої групи повинен зробити протягом дня певну кількість роботи. Після продажу на ярмарку і реалізації замовлень кожному учневі видається зарплата. Щоб учні розуміли, як співвідносяться доходи і витрати майстерні, разом обговорюються, які матеріали для роботи треба купити, щоб виконати конкретне замовлення. Всі доходи і витрати записуються в спеціальний зошит. Серед учнів з'явився скарбник, який за допомогою педагога робить запис, підраховує на калькуляторі дохід, витрати, залишок, видає зарплату і необхідну суму грошей тому учневі, який піде за дрібними покупками (олівцями, клеєм і пр.) В центрі прагнуть щоб витрачена праця і отримані гроші з'єдналися в розумінні хлопців. Майже всі вже розуміють, що якщо роботу виконати погано, то її ніхто не захоче купити. На ярмарку кожен учень продає свої роботи. З кожним разом вихованці почувають себе на ярмарку більш впевнено, не губляться від великої кількості народу, відповідають на питання покупців, краще поведуться з грошима. За мінімальної допомоги педагогів правильно дають здачу. У них з'явилось відчуття відповідальності за зроблену роботу і розуміння, що їхня праця потрібна. Все це призводить до серйозних особистісних змін навіть у вихованців з глибокими психічними порушеннями. Підведення підсумків в кінці дня відрізняється від зборів в навчальній групі. Ми ставимо перед учнями більш складні завдання в плані розвитку мови, спілкування та аналізу своєї діяльності. В робочій групі кожен учень повинен відповісти на питання: «що тобі сподобалося сьогодні, а що тебе засмутило?». Кожен повинен розповісти, що він встиг зробити за день. Відповіді на ці запитання допомагають хлопцям спостерігати і оцінювати дії однолітків, прийшло розуміння нового слова «засмучувати». Вихованці стали уважнішими один до одного. Спочатку вони стали надавати допомогу, щоб почути потім похвалу на зборах. Але дуже швидко це бажання стало звичкою. У роботі стимулюється проявлення самостійності. На зборах обов'язково заохочуються і відзначаються навіть самі незначні прояви ініціативи і самостійності. Спеціалісти центру [10] визначають на що потрібно звернути увагу в роботі з людьми з психічними порушеннями, зокрема, з аутизмом.

Так важливим є:

- постійно вчити звертатися за допомогою, якщо щось не виходить. Педагог може відразу поспішати надати допомогу, але повинен простимулювати учня до звертання з питанням, чи просто повинен знаходитися поряд;
- давати учням можливість помилятися, щоб вони могли краще зрозуміти, чому вимагають так, а не по-іншому, зокрема, треба вчити їх знаходити помилку і виправляти її, так розуміння, хоча і повільно, але приходить до аутичної людини, і учень стає більш впевненим у собі;
- не квапити учня освоювати якусь нову справу, тому що у кожному учневі на освоєння і розуміння потрібен «свій час» [10] відмінний від інших і від нашого часу, так навчання відбувається по кроках, від показу, потім-виконання і, з допомогою педагога переходячи до самостійного виконання, поступово зменшуючи допомогу і збільшуючи самостійну частину. Обов'язково визначаються успіхи учня, можливості його просування
- допомогти учневі знайти в роботі те, що його приваблює, що йому цікаво, тільки тоді він зможе проявляти ініціативу і творчість.

У майстерні створився колектив однолітків та педагогів, зі своїми правилами і традиціями, в якому кожен відчуває себе потрібним. Кожен учень вибрав для себе вид діяльності, який йому подобається більше інших, в ньому він відчуває себе впевнено. Школа-майстерня є проміжною ланкою на шляху професійної підготовки та соціалізації хлопців з важкими психічними порушеннями. Тут створюють умови, щоб підготувати хлопців до професійної діяльності і більше незалежного життя в суспільстві. В цій установі розуміють, що соціалізація – це не тільки професійна підготовка. Тому багато часу приділяють розвитку навичок самообслуговування, уміння вступати і підтримувати контакт, уміння поводитися в нестандартних ситуаціях, спілкуватися між собою. Тут розуміють, що люди, з якими працюють, ніколи не зможуть повністю адаптуватися в соціумі. Вони завжди будуть потребувати середовища, сформованого під них. В центрі намагаються створити таке середовище, максимально наближене і змінене відповідно до вимог дорослого життя і професійної діяльності.

Звернемось до вітчизняного досвіду. З 1 березня 2012 року у Львові працює Центр денного перебування для підлітків та дорослих осіб з аутизмом. Центр відкрито спільними зусиллями Товариства «Родина Кольпінга», урядової програми Німеччини та Міжнародного благодійного фонду «Реновабіс», одним з напрямків діяльності якого є допомога в працевлаштуванні осіб з особливими потребами. Головним завданням центру денного перебування є адаптація осіб з

аутизмом в соціумі, вироблення навичок самообслуговування та з'ясування можливостей їхньої професійної орієнтації та зайнятості. Зараз організовано систематичне відвідування центру денного перебування для 8 осіб з високим рівнем аутизму з періодичністю 5 разів на тиждень (6 год. на день). Центр розрахований на людей післяшкільного віку. Паралельно з реабілітаційною роботою у Центрі здійснюється лонгетюдне дослідження підлітків з аутизмом за методикою Adolescent and Adult Psychoeducational Profile (AAPEP) – психолого-освітнього профілю підлітків та дорослих, яка була перекладена з німецької мови і опублікована у книзі «Реабілітація дітей зі спектром аутизму у центрі денного перебування» [1]. Це дослідження дозволяє виділити пріоритетні напрямки роботи з кожною конкретною особою, розвивати сфери її найбільшого успіху, оптимізувати роботу центру загалом. В результаті роботи напрацьовано модель адаптації осіб із спектром аутизму у суспільстві у невеликих центрах, де за рахунок великого співвідношення вихователі/діти (2 вихователі та 2 волонтери у групі до 8 осіб + індивідуальні заняття з спеціалістами протягом денної програми), реально забезпечується індивідуальний підхід, відбувається помітний розвиток емоційної, психомоторної сфери, засвоєння та оволодіння побутових та професійних навичок. Зі старшими дітьми пріоритетним напрямом в роботі є соціально-побутова реабілітація і професійна орієнтація. Вихованці часто працюють за межами міста. Наприклад, у Пустомитах (Львівська обл.) з 2010 року є деревообробна майстерня, де вчать людей з аутизмом працювати. Крім цього, виїжджають на ферми, де намагаються навчити вихованців обслуговувати праці. Центр дає змогу людям з аутизмом реалізуватися, закріпитися в соціумі і повноцінно жити. Центр денного перебування є перехідним етапом для таких людей на шляху до життя в соціумі.[8]

Одним з напрямків діяльності Благодійного Фонду «Квіти життя» (Харків) є створення Camphilla («Табір на пагорбі») - місця для спільного проживання дорослих людей з аутизмом, для подальшої їх соціальної адаптації та навчання трудової діяльності в супроводі педагогів, адапторів, психологів, волонтерів. Це дуже своєчасний та сучасний проект, який заслуговує на те, щоб наша держава звернула на нього увагу.

На наш погляд, при чітко спланованому та організованому менеджменті особи з високофункціональним аутизмом можуть отримати професійні навички та плідно працювати, робити кар'єру та містити себе, не потребуючи на це державних коштів. Для цього потрібно обов'язково проінформувати роботодавця про аутистичні порушення його працівника; допомогти в адаптуванні навичок і знань працівника з аутизмом до нових завдань і нових умов роботи; забезпечити ясну комунікацію, яка включає в себе точні і конкретні інструкції; необхідну менеджментну підтримку з боку адаптора в структурованості робочого простору, навчанні роботодавця і колег по роботі ефективній взаємодії з аутичним працівником.

Таким чином, спираючись на дослідження вчених та практичні досягнення в галузі соціального виховання людей з аутизмом позашкільного віку, аналізуючи теоретичні підходи та практичні знахідки вчених та фахівців вітчизняного та світового простору можна зробити наступні висновки.

1. Корекційно-виховна робота з метою соціалізації з аутичними людьми має базуватися на таких психологічних основах: визначення типології різновидів аутистичних порушень, зумовлених індивідуальними особливостями інтелекту, мовлення, спілкування; вивчення потреб, мотивів, почуттів, реакцій, думок, намірів, пов'язаних з особливостями їхньої соціокультурної адаптації та самореалізації; врахування відповідних потреб та проблем родин, де живе людина з аутизмом, психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців для роботи з особами з аутизмом.

2. Соціальна адаптація людини з аутизмом передбачає сукупність організаційної, економічної, педагогічної, психологічної та професійної адаптації. Корекційно-виховна робота з метою соціалізації для людей дорослого віку є необхідною умовою їх подальшого особистісного розвитку та гідного існування в суспільстві.

3. В Україні потрібно створити необхідні умови для модифікації та впроваджувати в життя корекційно-педагогічної технології «Lifelong learning» («Навчання довжиною в життя») для дорослих аутичних людей з метою їхньої соціальної інтеграції та працевлаштування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Островська К. О., Рибак Ю. В. Реабілітація дітей зі спектром аутизму у центрі денного перебування. - Львів, "Триада плюс". - 2010. - 156 с.
2. Шеремет М. К. Актуальні проблеми спеціальної освіти // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 6. – Сер. № 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – С. 79–81.
3. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: монографія / Шульженко Д. І.; М-во освіти і науки України; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 385 с.
4. Training modules for policy decision makers and professionals of services for persons with autism spectrum disorders (asd) and other complex dependency needs disabilities Autism-Europe AISBL, Brussels 2007// веб-ресурс: <http://www.autismeurope.org/files/files/aetrainingmodulesasd-cdn2007.pdf>
5. <http://www.auticon.org/files/it-master/> У Львові адаптують європейські підходи у реабілітації людей з аутизмом // веб-ресурс: // <http://uzinform.com.ua/news/2012/12/11/6835.html>
6. <http://www.fl-life.com.ua/wordpress/archives/6742>
8. <http://www.ccp.org.ru/>